

Albertus Van van de Vijver

Tineke Bennema

Slaafgemaakt
en bevrijd

Ontwerp omslag BVDT

Afbeelding omslag: fotocollectie RKD, Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis, Den Haag. De foto is gemaakt in 1860 in Paramaribo en betreft jurist en Surinaams statenlid Guillaume Jacques Abraham Bosch Reitz met zijn schoonmoeder Millicent Austin en zijn echtgenote Josephine Austin. Vooraan zit een zwarte slaafgemaakte vrouw met hoofddoek op de grond, met een van de kinderen van het echtpaar Bosch Reitz. Links staat een slaafgemaakte bediende, of futuboj.

Ontwerp binnenwerk
Zeno Carpentier Alting

ISBN 9789464561586
e-boek 9789464561593
NUR 681

© 2023 Tineke Bennema, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen
© 2023 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Inhoud

Vooraf	7
Hoofdstuk 1	Voorheen vrij 17
Hoofdstuk 2	Een Zwitser in Paramaribo 31
Hoofdstuk 3	Petronella met de bombenen zoekt een futuboj 47
Hoofdstuk 4	Van futuboj naar timmerman 69
Hoofdstuk 5	De (ten minste) vijf vrouwen van Albertus van Petronella van Paccotton 89
Hoofdstuk 6	'Groote Honger' 105
Hoofdstuk 7	De vrijdom 125
Hoofdstuk 8	Brief aan de koning 137
Hoofdstuk 9	Het raadsel van Arnota 145
Hoofdstuk 10	Albertus de slavenhouder 153
Hoofdstuk 11	Het testament 163
Nawoord	183
Stamboom	191
Verantwoording en dank	195
Noten	198
Bronnen	217

‘One mornin’, I ‘members I had started to de field, and on de way I lost my piece of bread. I didn’t know what to do. I started back to try to find it, and it was too dark to see. But I walk right slow and had a dog that walked with me. He went on ahead, and after a while I come on him lyin’ dere guardin’ dat piece of bread. He never touched it, so I gived him some of it.’

- Delia Garlic, voormalig slaafgemaakte, werd toen ze honderd jaar was geïnterviewd in Montgomery, Alabama, in de jaren dertig.

Vooraf

Wat zit er níet in een naam besloten? Een leven, een familie en misschien wel een stam. En soms verwijst de naam direct naar het verleden. Een naam als een geschiedenis. Zodra de familieleden Van van de Vijver hun achternaam ergens invullen, of als ze zich voorstellen, worden ze daaraan herinnerd. In de dubbele ‘van’ zit nog veel meer besloten: slavernij. En een geschiedenis van drie continenten, Afrika, Europa en Zuid-Amerika; van overheersing en onderdrukking, van wreedheid en veel verdriet, van schuld maar nog geen boete. Een gitzwarte episode uit de geschiedenis van de mensheid. Maar ook een hoofdstuk van moed, strijdbaarheid en veerkracht van geknechten met het oog op de toekomst van hun kinderen, die zij hetzelfde lot wilden besparen.

Albertus Van van de Vijvers achter-, achter-, achter-, achter-, achterkleinkinderen die zijn familienaam dragen zijn zich altijd van hun afkomst bewust geweest. Het is deel van hen gaan uitmaken. Op elke kennismaking volgt een vraag, waardoor die geschiedenis levend blijft. Dwight Van van de Vijver, presentator en vroeger politieagent: ‘Sommi-ge mensen denken behulpzaam te zijn door me erop te wijzen dat ik mijn naam misschien verkeerd heb geschreven.’ Zijn zus, Diahann, mijn vriendin, antwoordt dan weleens:

‘Nee, ik ben geen spelfout.’ Hun zus Syreeta zegt: ‘Wat me dan ontzettend ergert, is als ik mensen verbeter ze mijn naam alsnog verkeerd opschrijven. Het heeft ertoe geleid dat ik soms maar gewoon één “van” gebruik.’

Toen ik met Diahann kennismaakte, herinner ik me nog goed dat ik mijn nieuwsgierigheid niet kon bedwingen en meteen vroeg hoe ze aan die bijzondere achternaam kwam. Een fractie van een seconde sloeg ze haar ogen lichtjes ten hemel – daar gaan we weer –, vermande zich, monsterde me, en legde zakelijk uit waar ze vandaan kwam. Uit Suriname, een slavernijverleden, bezit van witte mensen, maar uiteindelijk van ergens, onduidelijk waar precies, nog verder weg. ‘Onze vader vertelde dat als er naar onze naam gevraagd werd, we het zo konden uitleggen. Mijn ouders hebben ons weerbaar gemaakt in een wit dorp, Houten, waar we als enige zwarte kinderen opgroeiden, waar juffen aan onze haren wilden voelen en kinderen aan ons vroegen of die kleur er weer vanzelf af zou gaan,’ zegt Syreeta.

Ik herinner me ook dat ik me na de kennismaking met Diahann schaamde. Dat mijn hebzucht naar kennis ertoe leidde dat zij pijnlijke persoonlijke feiten moest openbaren, misschien niet geheelde wonden weer opentrekken. Je vraagt iemand die je net kent gewoon niet meteen een groot persoonlijk en collectief trauma tentoon te spreiden. En toch zijn Diahann, Syreeta en Dwight trots op hun afkomst.

De familie Van van de Vijver wist alleen in algemene termen van haar slavernijverleden. Toen de 60 Dwight benaderde met het verzoek om voor een tv-documentaire het verleden van zijn voorvaders uit te zoeken, zei hij ja. Dwight was bekend in Nederland als de man die zich op allerlei manieren verzet tegen racisme: rappend, debatterend en in de organisatie van politie en reclassering. Die behoef-

te om zich sterk te maken voor verbinding komt voort uit hemzelf, maar ook uit zijn achtergrond, familie, zijn roots.

Over zijn voorouders vonden genealogisch onderzoekster Ank de Vogel en haar team met Huub van Helvoort, specialisten in het slavernijverleden, een schatkist vol informatie in archieven in Paramaribo en Nederland. Ze traceerden niet alleen de pater familias Albertus Van van de Vijver tot in West-Afrika, maar ook vijf generaties voorvaderen van Dwight, Diahann en Syreeta. Het leverde een ongelooflijk spannend programma op in vier delen, waarbij Dwight zelf in de voetsporen van zijn Afrikaanse oervader loopt en de suikerplantage 't Vertrouwen bezoekt waar familieleden (uit de vrouwelijke lijn) tewerk werden gesteld. Het vacuum van de oorsprong had het team gevuld met een berg kostbare gegevens en een nu kenbaar, tastbaar verleden.

Maar voor de uitzending kon lang niet al het materiaal worden gebruikt. Er was nog genoeg voor een boek. De familie vroeg mij daarop om de archiefstukken te gebruiken en eigenlijk het vervolg op 'Geboeid. Terug naar de plantage' te schrijven. Ank en Huub stelden mij de bronnen ter beschikking en wezen me verder de weg in de archieven. Allereerst besloot ik het schitterende monniken- én pionierswerk van het team uit te bouwen met een literatuurstudie over Albertus' tijd, die de mores weergeven. Die wetten en tradities geven de kaders aan waarbinnen mensen handelden, en de context waarin Albertus moest en kon opereren. Daarna ging ik op zoek naar Albertus zelf tussen de rekeningen gericht aan het gouvernement, in financiële, justitiële en notariële akten, in trouw- geboorte- en begrafenisboeken en kerkelijke documenten. Deze gunden mij een blik in zijn leven, van een individu, dat gewoon was en toch uitzonderlijk. Een kwetsbaar mens die elk moment tussen de kaken van de grote politieke en sociaaleconomische krach-

ten vermorzeld kon worden. Maar die uiteindelijk sterker dan Hercules bleek en moreel zegevierde over het instituut van de slavernij.

Verder wilde ik ook weten wie zijn slavenhouders waren geweest. Hun invloed op Albertus' leven moet in alle opzichten overweldigend zijn geweest en het zou zijn handelingen onbegrijpelijk maken als ik niet over hen zou schrijven. Ik verwachtte veel verknoppingen en wilde die ontrafelen.

De opgave die ik in gedachten had, de reconstructie van Albertus' leven in zijn tijd te maken, stuitte meteen op het probleem dat er geen foto's, persoonlijke correspondentie of schriftelijke bronnen van Albertus zelf zijn nagelaten. Met als uitzondering zijn unieke brief aan de koning en zijn testament. Het zal daarom voor altijd onbekend blijven of hij mooi of lelijk was, temperamentvol of rustig, rebels of aangepast, grappig of streng, vriendelijk of nors, een warme of koele inborst had, of dat hij uitzonderlijke talenten had met woorden, in kracht, dans, zang. Maar ik wilde me daar niet bij neerleggen. Op zoek naar de persoon en de drijfveren van deze slaafgemaakte, heb ik waar mogelijk gebruikgemaakt van authentieke getuigenissen van andere betrokkenen, de zeer zeldzame overleveringen van slaafgemaakten zelf die wel bewaard zijn gebleven. Collectieve ervaringen, zoals Albertus die ook moet hebben gehad, zoals de gruwelreis van Afrika naar Suriname. Hun stem is weinig gehoord en het is juist van belang dat er naar geluisterd wordt.

'L'homme est ce qu'il se fait,' schreef Sartre. De mens is wat hij van zichzelf en van het leven maakt. Door zijn handelingen te volgen die blijken uit de archieven, komt Albertus ons, als door een verrekijker die steeds scherper wordt ingesteld, langzaam maar zeker naderbij en nabij. Tot ten slotte duidelijk wordt wat het woordje 'van' in zijn naam voor hem, en zoveel anderen, betekende.

Een witte vrouw die schrijft over een zwarte familie met een slaafgemaakte voorvader, dat vraagt om uitleg. Vaak wordt er gezegd dat zwarten en witten, gekoloniseerden en kolonisten, een gedeeld verleden hebben. Maar dat is niet zo, het verleden van de zwarten, gekleurden en gekoloniseerden bestond heel lang niet in het geheugen van het witte Westen. De visie op de geschiedenis is bepaald door de machthebbers en die op de slavernij werd daardoor bijzonder gekleurd of ontkleurd. Die is opgelegd, niet eerlijk gedeeld. Als het al aan de orde kwam, was de slavernij een fenomeen dat ergens in de Oost of de West bestond en abstract bleef, niet tot besef doordrong, laat staan in het collectieve bewustzijn. Ik kreeg noch op school noch tijdens mijn geschiedenisstudie veel mee over slavernij. Het was een moeilijk onderwerp, akelig, beschamend, iets waar je je niet op een luie zondag in gaat verdiepen. Het witte privilege inderdaad, geldt ook voor mij. Wat je niet ziet, wat je niet voelt, ruikt of proeft, kun je niet begrijpen, niet onthouden en raakt je niet. Het bestaat niet en kan zelfs worden ontkend. Maar dat veranderde nadat ik onderzoek had gedaan naar het koloniale verleden van mijn grootvader. En nadat ik Diahann ontmoette.

Dat Dwight Van van de Vijver een zwarte politiemann was en ik een wit kleinkind van een koloniale politie-inspecteur op Java, maakte dit onderzoek voor mij persoonlijk ook relevant. Ik heb mij altijd schuldig gevoeld over de koloniale erfenis uit Nederlands-Indië. De last van een voorvaderlijke bijdrage aan een racistisch systeem dat tot doel had het moederland te verrijken over de hoofden van mensen op andere continenten waar Nederland niets te zoeken had, tegen hun wil en met grof geweld. Mijn grootvader was geen wrede, sadistische kolonist en liet zijn dienstwapen meestal thuis. Maar hij hield met overtuiging het hoekje

kolonialisme waar hij verantwoordelijk voor was in stand, wat ik verafschuw. Mensen als hij lieten de motor van de onderdrukking soepel draaien. Zijn gezin met drie kinderen, onder wie mijn vader, leefde een luxeleven ten koste van mensen op wie ze in alle opzichten neerkeken. Ook vanuit een christelijke optiek. Mijn grootmoeder kwam als weduwe terug uit Indonesië, berooid, getraumatiseerd door de aanvallen van Indonesische rebellen op de kampen met Nederlandse vrouwen en kinderen. Maar er werd eenmaal thuis weer goed voor haar gezorgd door haar familie en ze ontving een pensioen. Mijn vader kon studeren en gaf de bevoorrechte positie weer door aan ons. Ik ben me daarvan zeer bewust.

Daarom ben ik blij dat ik de nazaten van een man die met minstens twaalf miljoen andere mensen slachtoffer werd van hetzelfde koloniale systeem waarvan mijn familie juist profiteerde, van dienst kon zijn. Een systeem dat vorm had gekregen in een andere wingewest, waar het ook ontelbare levens verwoestte. Het kolonialisme in de Oost was de keerzijde van de medaille in de West, gebaseerd op een combinatie van puur materieel gewin en superioriteitsgevoelens.

Een ‘gedeeld verleden’ is een fraaie verhullende term en wat mij betreft kan hij worden verplaatst naar een gedeelde en diverse toekomst waarin we leren van en herinnerd worden aan de geschiedenis van de slaafgemaakte mensen. Waarin zwart en wit en bruin en alle tinten daartussen samenleven, zonder dat de witte mensen zich boven het palet voelen staan. Tenslotte is wit een kleur als de andere, niks bijzonders. Wel is het van groot belang dat mensen in landen die koloniseerden allemaal de feiten kennen. Daaraan wil ik met dit boek een bijdrage leveren.